

ERZİNCAN MÜZESİ BİZANS SİKKELERİ (2009-2014)
BYZANTINE COINS IN ERZİNCAN MUSEUM (2009-2014)

Muhammed Haluk ÖZKAN

Doktorant, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Kuramı ve Eleştiri Ana Bilim Dalı
/ Türkiye
Ph.D. Candidate, Atatürk University, Institute of Fine Arts, Department of Art Theory and Criticism /
Türkiye
hlkozkn@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-3535-0526

Muhammed Lütfi KINDİĞILI

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi / Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Fine Arts / Türkiye
muhammet.kindigili@atauni.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3000-3635

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
6/1, Mart – March 2024 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **30.07.2023**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **01.03.2024**
Yayın Tarihi – Publication Date : **24.03.2024**
Sayfalar-Pages : **21 – 45**

 : <https://doi.org/10.33469/oannes.1334688>

This article was checked by iThenticate®

Atıf – Cite as: ÖZKAN, M. H. – KINDİĞILI, M. L., “Erzincan Müzesi Bizans Sikkeleri (2009-2014)”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6/1, Mart 2024, ss. 21 - 45.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi
International Journal of Ancient History
6/1, Mart – March 2024
21 – 45

Araştırma Makalesi / Research Article
Katkı Düzeyi: 1.Yazar: %50 – 2.Yazar: %50
Contribution: Author 1: %50 – Author 2: %50

ERZİNCAN MÜZESİ BİZANS SİKKELERİ (2009-2014)* *BYZANTINE COINS IN ERZİNCAN MUSEUM (2009-2014)*

Muhammed Haluk ÖZKAN – Muhammed Lütfi KINDİĞİLİ**

Öz

Zengin tarihinin yanı sıra geride bıraktığı önemli eserler ile Roma İmparatorluğunun devamı olan Bizans İmparatorluğu, sanatın her alanında bıraktığı taşınabilir kültür varlıkları ve arkeolojik verileri ile dikkat çekmektedir. Dönemin kültürel belleğine ait derin izler barındıran bu mevcut veriler arasında oldukça önemli bir grubu meydana getiren sikkeler, dönemlerine ışık tutmaktadır. Bizans İmparatorluğunun kültür ve medeniyeti, inanç sistemi, tarihi süreci gibi kronolojik izlerini sürme hususunda mevcut sikke örnekleri önemli bir yere sahiptir. Çalışmamız kapsamında Erzincan Müzesinde 2009-2014 yıllarına ait 27 adet Bizans Dönemi sikkesi incelenmiştir. Bu sikkeler arasında en erken tarihli olanı I. Justinus (518-527), en geç tarihli olanı ise X. Konstantinus (1059-1067) Dönemine aittir. Bunların dışında 5 farklı anonim follis grubu da

Abstract

The Byzantine Empire, which is the continuation of the Roman Empire with its rich history as well as the important artifacts it left behind, draws attention with its portable cultural assets and archaeological data in every field of art. Coins, which constitute a very important group among these existing data and contain deep traces of the cultural memory of the period, enlighten their era. Existing coin samples have an important place in tracing the chronological traces of the Byzantine Empire such as culture and civilization, belief system, and historical process. Within the scope of our study, 27 Byzantine Period coins belonging to the years 2009-2014 were examined in the Erzincan Museum. Among the coins within the scope of the study, the earliest coin belongs to Emperor Justin I (518-527), the latest coin belongs to Emperor Constantine X (1059-1067), and there are 5 different examples of anonymous follis

* Bu makale “Erzincan Müzesi Roma ve Bizans Dönemine Ait Bir Grup Sikke” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir: ÖZKAN, M., H., (2021): “Erzincan Müzesi Roma ve Bizans Dönemine Ait Bir Grup Sikke”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat Kuramı ve Eleştiri Anabilim Dalı, Erzurum.

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author.

müze envanterinde kendisine yer bulmuştur. Erzincan Müzesinde yer alan bu sikkeler dönemsel özellikleri, imparatorları, üzerinde yer alan yazıları, monogramları, hükümdarlık yılı, değer işaretleri, darphane işaretleri ve okunabilir durumda olan lejantları ile tanıtılmıştır. Ayrıca sikke üzerinde tasvir edilen figür veya figürlerin kime ait olduğu ile birden fazla kişinin yer aldığı kompozisyonlardaki figürlerin konumları, duruş pozisyonları ile çevrelerinde yer alan ve kompozisyonu tamamlayıcı niteliğe sahip objelerle birlikte değerlendirilmiştir. Makale kapsamında Erzincan Müzesi Bizans sikkeleri, Kuzeydoğu Anadolu'da Bizans Dönemi sikke dolaşımını bilimsel olarak ortaya koyabilme adına Erzurum, Refahiye, Malatya, Mardin ve Giresun Müzeleri ile Harput İç Kale Kazısında ele geçirilen örneklerle karşılaştırılmıştır.

groups. These coins in the Erzincan Museum are explained with their periodical characteristics, emperors, inscriptions, monograms, year of reign, value signs, mint marks, as well as readable legends. Additionally, the figure or figures depicted on the coins have been evaluated together with the objects around them that complement the composition, as well as the positions and postures of the figures in compositions with more than one person. Within the scope of the article, Erzincan Museum Byzantine coins were compared with the specimens found in Erzurum, Refahiye, Malatya, Mardin, and Giresun Museums, as well as Harput Inner Castle Excavation, in order to scientifically reveal the circulation of Byzantine Period coins in Northeastern Anatolia.

Anahtar Kelimeler: Sikke, Bizans, Erzincan Müzesi, İmparator, İsa.

Keywords: Coin, Byzantine, Erzincan Museum, Emperor, Jesus.

Extended Abstract

The 27 Byzantine Period coins examined within the scope of our study and found in the Erzincan Museum were entered into the museum inventory list in 2009, 2011, 2013, and 2014. Erzincan and its surroundings have attracted the attention of civilizations that sought to dominate the region in almost every period of history. For this reason, it is quite natural that the coins, which are among the most important archaeological findings in the region, exhibit diversity. Within this diversity, the coins belonging to the Byzantine Period in the Erzincan Museum are also significant in terms of depicting the circulation of coins in the region.

The diversity of Byzantine (Eastern Roman) Period coins is due to the fact that each emperor who minted coins produced coins reflecting their own characteristics. Various inscriptions, monograms, types, reign symbols, and religious elements were used on the coins to propagate the emperor of the period. Despite their diversity, Byzantine Period coins can be classified according to their common and different aspects based on features such as figures, religious elements, inscriptions, monograms, period, unit, and mint. The Byzantine coins of the Erzincan Museum, which are the subject of the study, were first evaluated according to the depictions of the emperor and Jesus on the obverse, and then according to the reverse.

Of the coins in the Erzincan Museum, 17 were acquired through court proceedings, 8 through purchase, and 1 through confiscation, while there is no clear information about how 2 coins were acquired for the museum inventory. Among the coins within the scope of the study, the earliest coin belongs to Emperor Justin I (518-527), the latest coin belongs to Emperor Constantine X (1059-1067), and there are 5 different examples of anonymous follis groups. These coins in the Erzincan Museum are explained with their periodical characteristics, emperors, inscriptions, monograms, years of reign, value signs, mint marks, as well as readable legends. Additionally, the figures depicted on the coins have been evaluated together with the objects around them that complement the composition, as well as the positions and postures of the figures in compositions with more than one person. Based on this information, inferences were made about the prominent social, economic, religious, etc., aspects of the society.

Of the coins in the Erzincan Museum, 7 are follis and 1 is a half follis. The museum also has 16 anonymous follis belonging to groups A2, B, C, D, and I, as listed in catalogs 12-26. The group with the highest number of coins, 7, belongs to the A2 anonymous follis, while Group D has the lowest number of coins. Two coins in poor condition cannot be read. The Byzantine coins in the museum belong to 8 different emperors, namely Justin I (518-527), Justinian I (527-565), Justin II (565-578), M. Tiberius (582-602), Phokas (602-610), Heraclius (610-641), Constantine IX (1042-1055), and Constantine X (1059-1067). Of the coins in the museum, 26 are copper and 1 is gold (solidus). The coins were produced in 3 different mints: Constantinople, Antioch, and Nicomedia.

The Byzantine coins of the Erzincan Museum were compared with specimens found in the Erzurum, Refahiye, Malatya, Mardin, Giresun Museums, and the Harput Inner Castle Excavation to scientifically reveal the circulation of Byzantine coins in Northeastern Anatolia. The majority of the anonymous follis coins in the analyzed museums belong to the A2 group. Groups A1, B, C, D, E, F, G, I, and K anonymous follis are also found in the analyzed museums. A total of 20 different emperor coins are seen in the museums examined within the scope of our subject, namely Anastasios I (491-518), Justin I (518-527), Justinian (527-565), Justin II (565-578), Tiberius II (578-582), M. Tiberius (582-602), Phokas (602-610), Heraclius (610-641), Constantine II (641-668), Michael II (820-829), Theophilos (829-842), Leon VI (886-912), Romanus I (931-944), Constantine VII (913-959), Constantine IX (1042-1055), Constantine X (1059-1067), Romanus IV (1068-1071), Alexius I (1081-1118), Ioannes II (1118-1143), and Manuel Komnenos I (1143-1180). In the Byzantine coins of the Erzincan Museum and other museums, the clothing of emperors, religious depictions, and the attributes they hold in their hands are generally similar. Emperors are depicted wearing armor, paludamentum, chlamys, consul's robe, loros, divetesion, and stemma, with diadem, crown, and helmet on their heads. In the hands of the emperors, there are shields, spears, mappa, crosses, globus with crosses, scepter with eagle, labarum, shields with cavalry, and acacia. The figure of Jesus, a common religious depiction, is depicted on the coins wearing a tunic and himation with a crown nimbus and holding a Bible in his left hand. The Byzantine coins found in

these museums, which also include gold and silver coins, were mainly made of copper. Since Constantinople was the minting center where Byzantine coins were most frequently and for the longest period of time, it is the place where the largest number of Byzantine coins in the museums evaluated were minted. In addition to Constantinople, coins were also minted in the mints of Antioch, Magnesia, Nicomedia, Thessaloniki, and Kyzikos.

Giriş

Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan Erzincan, kurulduğundan beri birçok isimle anılmıştır. Şehir, antik kaynaklarda *Arziya*, *Aziris*, *Erez*, *Aringami*, *Arsingan*, *Erzinga*, *Erzingan*, *Erzenca*, *Erzingan* ve *Ezirgan* şeklinde adlandırılmış ve nihayetinde bugünkü ismini almıştır¹. Bölgeye ilk yerleşimin milattan önce üç bin yıla kadar indirildiğini söylemek mümkündür². Yer aldığı konum itibarıyla birden fazla medeniyetin kesişim noktası haline gelen şehir, birçok istilâya uğramıştır. Şehrin de içerisinde olduğu bölgeye MÖ 3000-2000 arasında Azzi-Hayaşalılar, MÖ 1000-600 arasında Urartular ve MÖ 600-334 arasında Medler ve Persler hâkim olmuşlardır. MÖ 334 yılında Büyük İskender hakimiyetine giren Erzincan, bunun ardından yaklaşık iki asır boyunca Helenistik Krallıklar, Partlar, Romalılar, Potnuslular ve Ermeniler arasındaki mücadelelere ev sahipliği yapmıştır. Bölgede İslami Dönem 699-1072 arasında Emeviler ile birlikte başlar³. Konu kapsamında sınırlı olarak değinmeye çalıştığımız bu kronolojiden de anlaşılmaktadır ki Erzincan ve çevresi tarihin hemen her döneminde bölgeye hâkim olmak isteyen uygarlıkların dikkatini çekmiştir.

Bizans (Doğu Roma) Dönemi sikkelerinin çeşitlilik göstermesinin sebebi sikke darbeden her imparatorun kendi özelliklerini yansıtan sikkeleri bastırması olmalıdır. Sikkeler üzerinde dönemin imparatorunun propagandasını yapmak amacıyla çeşitli yazılar, monogramlar, tipler, hükümdarlık sembolleri ve dini unsurlara yer verilmiştir⁴.

F. de Saulcy, etkisi daha çok bakır sikkeler üzerinde görülen ve I. Anastasius tarafından 498 yılında gerçekleştirilen sikke reformundan hareketle I. Anastasius ile Bizans Dönemi sikkelerinin darbedilmeye başladığını iddia ederken, J. Sabatier ise 395 yılında imparatorluğun ikiye bölünmesiyle eş zamanlı olarak sikke darbedilmesi gerektiği tezinin bir sonucu olarak *Arcadius* Dönemine işaret eder. Bu iki farklı iddianın varlığı bir yana, I. Anastasius Döneminden (491-518) Bizans'ın son imparatoru XI. Konstantinus Dönemine kadar Bizans sikkelerinin darbının devam ettiği somut bir gerçektir⁵. Geç Roma Dönemi sikkelerinin Bizans Dönemi sikkelerinde görülen etkisi, I. Anastasius'un sikke reformuyla birlikte son bulmuştur. Bu reformla bozulmuş Geç Roma nummileri piyasadan kaldırılmış ve yerine boyutları daha büyük ve üzerinde birimleri belirtilmiş sikkeler darp edilmiştir⁶.

¹ İnbaşı, 2009: 189; Miroğlu, 1995: 118; Şahin, 2014: 166.

² Miroğlu, 1995: 318.

³ Albayrak, 1983: 7; Yavi, 1994: 240.

⁴ Grierson, 1999: 23.

⁵ Tekin, 1999: 28.

⁶ Demirel Gökcalp, 2007: 50.

Erzincan Müzesi Bizans Dönemi Sikkeleri

Çalışmamız kapsamında Erzincan Müzesinde bulunan toplam 27 adet Bizans Dönemi sikkesi, müze envanter listesine 2009, 2011, 2013 ve 2014 yıllarında girmiştir. Söz konusu sikkelerin 16 tanesi mahkeme; 8 tanesi satın alma ve 1 tanesi müsadere yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Katalogda yer alan 2 tane sikkenin ise müze envanterine nasıl ulaştırıldığı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sikkelerin birimlerine gelindiğinde 25 tane follis, 1 tane yarım follis ve 1 tane Histamenon (Çukur) 'dan oluşmaktadır. Müzede 16 adet anonim follis bulunmaktadır. Bunlar arasında en fazla sikkeye sahip olan grup A2 grubu anonim follisleridir. A2 grubunda ait 7 adet sikke, 5, 8, 14, 41 ve 47. varyasyonlara aittir. D grubu anonim follisler ise sayıca en az sikkeye sahip olan grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Müzede bulunan Bizans Dönemi sikkeleri I. Justinus (518-527), I. Justinianus (527-565), II. Justinus (565-578), M. Tiberius (582-602), Focas (602-610), Heraklius (610-641), IX. Konstantinus (1042-1055) ve X. Konstantinus (1059-1067) olmak üzere 8 farklı imparatora aittir. Müzedeki sikkelerden 26'sı bakır, 1'i ise altın (solidus)'dır. Sikkeler Konstantinopolis, Antiokhia ve Nicomedia olmak üzere 3 farklı darphanede üretilmiştir.

Bizans Dönemi sikkeleri çeşitliliklerine rağmen ön yüz ve arka yüz düzenlemelerinde görülen figür, dini unsurlar, yazı, monogram, dönem, birim ve darphane gibi özelliklerinden hareketle ortak ve farklı yönleriyle tasnif edilebilmektedir. Çalışma konusu olan Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkeleri ilk olarak ön yüz düzenlemelerinde görülen imparator ve İsa tasvirlerine daha sonra ise arka yüz düzenlemelerine göre değerlendirilmiştir.

Bizans Dönemi sikkelerinin ön yüz düzenlemelerinde en dikkat çeken husus figürlerdir. Kullanılan figürler dönemin imparatorunun tasviri olabildiği gibi İsa ya da İsa/Meryem şeklinde dini temalı olarak da görülebilmektedir. Ait olduğu döneme göre boyut ve açısı değişkenlik gösterebilen figürler, konumlarının alametleri olan unsurlar ile pekiştirilmiş bir halde işlenmişlerdir. İmparator tasvirlerinde görülen taht motifleri ya da İsa/Meryem figürlerindeki takdis işareti, haç, İncil vb motiflerin kullanımları bu durumun bir yansımasıdır. İmparator betimlemesi olan sikkelerdeki figürleri verildikleri açığa, duruş pozisyonlarına ve kıyafetlerine bağlı olarak değerlendirmek mümkündür.

Bizans Dönemi sikkelerinde tercih edilen figürlerin verildikleri açı, dönemine göre farklılık arz etmektedir. Anastasius Dönemi (491-518) ve I. Justinus Dönemi (518-527) altın sikkelerde imparatorlar 4/3 cepheden verilmiştir. Bakır ve daha küçük olan altın/gümüş sikkelerde ise imparatorun profilden resmedildiği görülmektedir. İmparatorların tam cepheden resmedilmesine ilk olarak I. Justinianus Dönemi (527-565) sikkelerinde karşılaşılır⁷. 538-539 yılından itibaren düşük birimli sikkelerde profilden resmetme geleneği devam etse de follislerde ve yarım follislerde genel olarak imparator cepheden ve miğferli, konsüllük giysisi veya taç giymiş şekilde görülürler⁸. Erzincan Müzesi'ndeki Bizans Dönemi sikkelerinde Kat No. 1, 4, 5,

⁷ Tekin, 1999: 29.

⁸ Harl, 2002: 13.

6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 ve 27’de cepheden resmedilme görülmektedir.

Bizans Dönemi sikkelerinde görülen figürlerin bir diğer önemli noktası ise duruş pozisyonlarıdır. Tek figürün kullanıldığı örneklerde duruş pozisyonlarının çeşitlilik göstermesine karşılık birden çok figürün olduğu sikkelerde ise belli bir düzenin devam ettirildiği görülmektedir. En erken örneklerden itibaren yalnızca imparator tasvirlerinin olduğu sikkelerde figürler hem taht üzerinde oturarak hem de ayakta verilmişlerdir. Birden çok figürün yer aldığı sikkelerde ise imparator ile birlikte ailesinden bir kişi ya da iktidarı paylaştığı kişiler resmedilmiştir. Bu tür sikkelerde imparator sol tarafta görülürken üç figürlü kompozisyonlarda ise ortada işlenmiştir⁹. Erzincan Müzesi’ndeki Bizans Dönemi sikkelerinde imparatorlar tek başlarına verildiği gibi eşleriyle beraber de görülebilmektedir. Kat. No. 6, 8, 9, 10, 11’de yer verilen imparator tasvirleri ayakta resmedilmiştir. Kat. No. 7’de sol tarafta imparator Focas, sağ tarafta eşi Leontia ile birlikte ayakta durur haldedir. Kat. No. 5’te imparator II. Justinus, sağ taraftaki karısı Sophia ile birlikte taht üzerinde oturur vaziyette görülmektedir. Kat. No. 11’de ise sağ tarafta imparator Konstantinus, sol tarafta eşi Eudokia ile birlikte ayakta verilmiştir.

Kostüm, Bizans Dönemi sikkelerinin ön yüzlerindeki figürlerde kompozisyonu tamamlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İmparator tasvirleri khlamys, paludamentum ve paludamentumsuz bir halde zırhlı ve loros olarak adlandırılan giyimleri ile işlenmişlerdir. Kılık-kıyafet tercihleri dönemsel olarak farklılık göstermekle birlikte üslup bakımından bir bütünlük arz eder. Sikkeler üzerinde yer alan imparatorlar IV. yüzyıldan VII. yüzyılın başlarına kadar asker kostümü ile resmedilmişlerdir. Paludamentum olarak bilinen askeri kostüm, imparatorun bir zırh üzerine giydiği sağ omuzdan bir fibula ile bağlanmış olan askeri bir pelerindir ve kökeni Roma İmparatorluğu Dönemine değin uzanmaktadır. Paludamentum, imparatorun görev elbisesi olduğu için sikkeler üzerinde sıkça tasvir edilmiştir¹⁰. Khlamys, imparatorun sivil kıyafetlerinden olup en asil olanıdır. Sivil kıyafetler arasında sıkça tasvir edilen khlamys, genellikle dini törenlerde ve taç giyme törenlerinde imparatorun üzerinde görülmektedir. Uzun erguvan rengi olup üzeri altın ve değerli mücevherlerle süslenmiş olan khlamys, VI. yüzyıldan itibaren sarayda yaşayan asiller tarafından da farklı renkte olmak kaydıyla giyilmiştir¹¹. İmparatorun elbiselerinden bir diğeri ise lorostur. Genellikle beş metre uzunluğunda olan elbise üzeri değerli mücevherlerle işlenmiş olup imparatorun geleneksel konsüllük kaftanıdır. İmparator ve imparatoriçe tarafından giyilen, vücudun etrafını dolanan ve bir kısmı vücudun ön tarafından bir kısmı arka tarafından aşağı doğru sarkan şal biçimindedir. II. Justinianus sikkeleri üzerinde yer alan imparator tasvirlerinde loros net bir şekilde görülmektedir. IX. yüzyılın sonlarına doğru süslü loroslar yerini daha sade pelerinlere bırakmıştır. XI. yüzyılda ise imparatoriçelerin giyindiği loros

⁹ Demirel Gökalp, 2007: 85.

¹⁰ Ünal, 2006: 222.

¹¹ Ünal, 2006: 224

üzerinde vücudun alt kısımlarında kalkan şeklinde bir işaret yer almaya başlamıştır¹².

İmparatorların giyindikleri kostümlerin yanı sıra ellerinde ve başlarında kullandıkları aksesuarlar da oldukça dikkat çekicidir. İmparatorun genellikle sağ elinde tuttuğu mappa, imparatorluk otoritesinin bir sembolüdür. İmparatorların VI. yüzyıldan itibaren stadyumda oyunları başlatmak için havaya attıkları beyaz mendilin adıdır¹³. İlk olarak II. Theodosios Dönemi'nde kullanılmaya başlanan haçlı globusun ise imparatorun evrensel hâkimiyetini sembolize ettiği düşünülmektedir. İmparatorun elinde taşıdığı ve küre şeklinde olan globusun üzerinde haç motifi yer almaktadır¹⁴. İmparatorların ve imparatoriçelerin başlarına taktıkları taçlar dönemseller olarak farklılık göstermektedir. Ekseriyetle Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi imparatorlarında görünen diademli taç, hükümlanlığın bir sembolü olarak kabul görmüştür. Üzeri değerli mücevherlerle süslü olan bu baş bandı, başın alın kısmını çevreleyen bir şerit şeklinde olup başın arka kısmında yapılan düğümün ense kısmından aşağıda doğru sarkık bir biçimde bırakılmasıyla oluşmaktadır¹⁵. Bizans Dönemi sikke tasvirlerinde karşımıza çıkan bir diğer taç ise pendilialı taçtır. İmparatorluk tacının her iki yandan aşağı doğru sarkan taca bağlı küpenin uç kısmında yer alan süslerdir. İmparatoriçeler uzun pendilialı taç giyinirler ve taçlarının üzerinde rozet ya da süslü bir taç bulunur ki bu farklılıklar ile sikke tasviri üzerinde yer alan imparatorlardan ayrılırlar¹⁶.

Erzincan Müzesi örneklerinden Kat. No. 8'de khlamys, Kat. No. 2, 3 ve 4'de paludamentumlu zırlı, Kat. No. 9, 10 ve 11'de ise sikkenin ön yüzünde İsa figürü tunik ve himation giyimli, arka yüzünde imparator loros giyimli olarak resmedilmiştir. Başlarında diadem veya taç ile birlikte verilmiş imparatorların ellerinde döneme göre farklılık gösteren, mappa kartal başlı asa, I. Justinianustan itibaren ortaya çıkan haçlı globus ve daha çok IX. yüzyıldan itibaren karşılaşılan labarum asa görülmektedir¹⁷. Kat. No. 1, 2, 3 ve 4'te imparatorlar başlarında diadem ile resmedilmiştir. Kat. No. 6'da imparator mappa ve kartal başlı asa, Kat. No. 10 ve 11'de labarum, Kat. No. 4, 5, 7, 8, 9, 10 ve 11'de ise haç ve haçlı globus tutar vaziyettedir.

Bizans Dönemi sikkelerinin ön yüz düzenlemelerindeki figürlerin ikinci grubunda dini temalı olarak atribuleri ile birlikte İsa ya da İsa/Meryem betimlemeleri görülmektedir. İsa betimlemesi, ilk kez II. Justinianus Dönemine (685-695) ait soliduslarda görülmüş olup imparatorun birinci ve ikinci iktidar dönemi olmak üzere iki farklı tipte sikkelere işlenmiştir. Sikkeler üzerindeki İsa tasvirleri, uzun saçlı ve uzun sakallı "*Pantokrator*" ya da kısa saçlı ve kısa sakallı olarak "*Suriye*" tiplidirler. Farklı tipteki tasvirlerin varlığına karşın takdis pozisyonu ve İncil motifi bu kompozisyonlarda değişmeyen unsurlar

¹² Sevchenko, 1991: 251; Grierson, 1982: 57.

¹³ Ünal, 2006: 227

¹⁴ Ünal, 2006: 226.

¹⁵ Ünal, 2006: 228.

¹⁶ Ünal, 2006: 228-229.

¹⁷ Tekin, 1999: 29-30.

olarak karşımıza çıkar¹⁸. 726-842 yılları arasında yaşanan İkonoklazma Dönemi içerisinde yaşanan tasvir yasağının bir sonucu olarak sikkeler üzerinde İsa tasvirine yer verilmemiştir. X. yüzyıldan itibaren ise *Anonim Follisler*¹⁹ üzerinde İsa betimlemeleri tekrar kullanılmaya başlanmıştır²⁰.

Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkelerinden 19 tanesinin ön yüzünde İsa figürü bulunmaktadır. Bunlar: Kat. No. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 ve 27'dir. 16 anonim follisten Kat. No. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 A2, Kat. No. 19, 20, ve 21 B, Kat. No. 22, 23, 24 C, Kat. No. 25, D ve Kat. No. 26, 27 I guruplarına aittir. Erzincan örneklerindeki İsa figürleri; cepheden, sakallı, taç nimbuslu, tunik ve himation giymiş, takdis pozisyonunda, pelerinin kenarından tutar bir halde ve sol elinde nokta bezemeleri olan İncil ile birlikte betimlenmişlerdir.

Bizans Dönemi sikkelerinin arka yüz düzenlemelerinde dini temalı olarak haç motifleri ve İsa'ya övgü amacıyla yazılar görülmekteyken diğer taraftan yazı, monogram, sikkelerin basıldığı dönemin imparatorunun hükümdarlık yılı, darphane ya da sembolü ile sikke değerini gösteren işaret gibi farklı unsurlara da yer verilmiştir²¹.

Bizans Dönemi sikkelerinde İsa'nın çarmıha gerilişini sembolize eden haç motifi Latin haçı (düz), Potent haç²², Patrik haçı ve basamaklı kaide üstünde haç olmak üzere dört farklı şekilde tasvir edilmiştir.²³ Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkelerinden beş tanesinde haç motifi kullanılmıştır. Kat. No. 19, 20 ve 21'de üç basamaklı kaide üzerinde haç motifi, Kat. No. 26 ve 27'de ise Latin haçı işlenmiştir.

Bizans sikkelerinde yazılar, başlangıçta Anastasius Döneminde Latince, daha sonra Heraklius Döneminden itibaren resmi dil olarak kabul edilmesi sebebiyle Grekçe olarak yazılmışlardır²⁴. Resmi dil değişikliği, sikkelerdeki imparator unvanlarına da yansımış olup Latince karmaşık unvanlar yerini VIII. yüzyıldan itibaren "Basileus" (kral) unvanına bırakmıştır²⁵. Bizans

¹⁸ Özcan, 2009: 541.

¹⁹ Bu noktada kaynaklarda daha çok anonim follis olarak adlandırılan bu grup hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Bizans anonim follisleri, I. Ioannes Tzimiskes Döneminde (969-976) basılmaya başlanmış olup 1092'deki I. Alexius'un yapmış olduğu büyük parasal reformundan sonra tedavülden kalkmıştır (Bellinger-Grierson, 1973: 634). Bakırdan olan bu anonim follisler, önceki yüzyıllarda darp edilen sikkelerden bazı farklılıklar göstermektedir. Anonim follislerden önce darp edilen sikkeler bir imparator adına basılmış ve üzerinde dönemin imparatoruyla ilgili kompozisyonlara yer verilmiştir. Anonim follisler ise herhangi bir imparatora ithaf edilmemiştir. Önceden altın sikkeler üzerinde betimlenen İsa figürü ise anonim follisler üzerinde de tasvir edilmeye devam etmiştir. Scylitzes, anonim follisler üzerinde İsa figürünün devam etmesini I. Ioannes Tzimiskes'in dindarlığıyla ilişkilendirmektedir (Demirel Gökalp, 2009: 219). Yaklaşık 100 yıl kadar piyasada kalmış anonim follisler 15 farklı sınıfa ayrılmış ve alfabetik olarak (A dan N' ye kadar) her grup ayrı ayrı adlandırılmıştır (Demirel Gökalp, 2009: 219).

²⁰ Tekin, 1999: 32.

²¹ Grierson, 1999: 23.

²² Hristiyan dininin sembolü olan haçın her bir kolunun sonu kapatılmış olarak verilmesine denir (Ünal, 2006, 226).

²³ Tekin, 1999: 31.

²⁴ Ostrogorsky, 1986: 99.

²⁵ Tekin, 1999: 35; Ostrogorsky, 1986: 99.

sikkelerinde haçın kolları arasında ya da üç basamaklı kaide üzerinde dört satır halinde dini temalı olarak İsa'ya övgü yazıları da görülmektedir. Bizans sikkeleri üzerinde yer alan işaretlerden bir diğeri olan monogramlar, bir kişinin isminin ilk harfi kullanılarak yapılan ve onu nitelemek için kullanılan şekil olarak adlandırılmaktadır. Monogramın kullanım amacı ise sikke üzerinde fazla yer kaplayacak uzun isimlerin daha kısa şekilde anlatılmak istenmesidir²⁶. Monogramlar sadece sikke üzerinde değil aynı zamanda mimaride, kontrol damgalarında, ağırlıklarda ve sıklıkla mühürlerde kullanılmıştır²⁷. Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkelerinden toplam 13 adet sikke üzerinde bu türden yazılara yer verilmiştir. Bunlardan Kat. No. 19, 20 ve 21'de arka yüzlerinde "kralların kralı" anlamını ifade eden "BAS İLE BAS İLE" yazısına, Kat. No. 12, 13, 14, 15, 16, 17 ve 18'de arka yüzlerinde ise "+HSHYS /XRISTYS /BASILEY /BASILE" (kralların kralı yüce İsa), Kat. No. 19, 20 ve 21'de arka yüzlerinde "IS-XS-BAS-ILE-BAS-ILE" ve Kat. No. 22, 23 ve 24'de ise NI KA ((İsa) kazanır/(İsa'nın) zaferine) yazısına yer verilmiştir. Erzincan örneklerinden Kat. No. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 ve 25'de yalnızca ön yüzde, Kat. No. 22, 23 ve 24'te ise hem ön hem de arka yüzde "İsa" anlamına gelen "IC XC" yazısı görülmektedir. Ayrıca Kat. No. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 ve 24'ün ön yüzünde "tanrı bizimledir" anlamında "+EMMA NOVHA" ifadesi yer almaktadır.

I. Justinianus'un 12. iktidar yılından (539) itibaren Bizans Dönemi sikkelerinin arka yüzünde yer alan değer işaretinin sağ tarafında imparatorun sikkeyi kaçınıcı iktidar yılında bastığını işaret eden ve Latince harflerden oluşan sayılar yer almaya başlamıştır²⁸. Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkelerinden Kat. No. 4, 5, 6, 7 ve 8'de A/N/N/O (yıl) yazısı sonrasında hükümdarlık yılı belirtilmiştir. Kat. No. 4'de XII (I. Justinianus'un on ikinci iktidar yılı), Kat. No. 5'te V (II. Justinus'un beşinci iktidar yılı), Kat. No. 6'da VI (Mauricius Tiberius'un yedinci İktidar yılı), Kat. No. 7'de II (Focas'ın ikinci İktidar yılı) ve Kat. No. 8'de X (Heraklius'un onuncu iktidar yılı) şeklinde hükümdarlık yılı belirtilmiştir.

Bizans sikkelerinin arka yüzünde yer alan bir başka işaret ise sikkenin değerini gösteren ifadelerdir. Sikke değerleri Grekçe harfler ya da Roma rakamlarıyla ile belirtilmiştir²⁹. Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkelerinden Kat. No. 1, 2, 3, 5, 6, 7 ve 8'de olmak üzere toplan 7 adet sikkede M (40 nummi) ve Kat. No. 4'te K (20 nummi) değer işareti olarak görülmektedir.

Bizans sikkelerinin arka yüzünde, değer işaretinin alt kısmında sikkenin hangi darphanede basıldığını gösteren işaretler bulunmaktadır. 491-518 yılları arasında Bizans sikkeleri dört darphanede basılmıştır. Konstantinopolis, Thessaloniki, Nicomedia ve Antiokhia darphanelerinden en uzun süre sikke basan Konstantinopolis'dir³⁰. Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkeleri üç

²⁶ Tekin, 1999: 35-36; Tulay, 2001:143.

²⁷ Demirel Gökalp, 2007: 131.

²⁸ Tekin, 1999: 48.

²⁹ Harl, 2002: 17.

³⁰ Tekin, 1999: 40.

farklı darphaneye aittir. Kat. No. 3, 5 ve 8’de “CON” yazısı ile Konstantinopolis darphanesine, Kat. No. 1, 6 ve 7’de “ANTX, THEUP” yazısı ile Antakya (Antiokhia) darphanesine ve Kat. No. 4’de ise “N” harfi ile Nicomedia darphanesine ait oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca Bizans sikkelerinde zaman zaman sikkenin basıldığı darphanenin kaçınıcı şubesinde darp edildiğini gösteren A (birinci), B (ikinci), Γ (üçüncü), Δ (dördüncü) gibi harfler de görülebilmektedir³¹. Kat. No. 5’deki Δ (dördüncü) işareti bu duruma bir örnektir.

Değerlendirme ve Sonuç

Kuzeydoğu Anadolu’da Bizans Dönemi sikke dolaşımını bilimsel olarak ortaya koyabilme adına Erzincan Müzesi örneklerinin yanı sıra Erzurum, Refahiye, Malatya, Mardin ve Giresun Müzeleri ile Harput İç Kale Kazısında ele geçirilen sikkeleri bir bütün olarak ele almak ve değerlendirmek yerinde olacaktır. Adı geçen müzelerdeki eserler arasında kontekst buluntu sayısının artması ve dolayısıyla bölgede yapılacak olan kazılarda bu türden örneklerin müzelere kazandırılması ilerleyen dönemlerde daha net veriler sunmaya yardımcı olacaktır.

Erzurum Arkeoloji Müzesi’nde 2017 yılı sonuna kadar müzeye kazandırılan ve tanımlanabilir durumda olan 609 adet Bizans Dönemine ait sikke bulunmaktadır³². Sikkelerden 249 adedi anonim follis olup A, B, C, D, G ve I sınıflarına aittir. Bunlar arasında A2, 108 adet sikke örneği ile kendine en fazla yer bulan guruptur. Diğerleri ise B (48), C (45), D (11), G (17) ve I (6) şeklinde olup 14 adet anonim sikke ise tanımlanamamıştır. Geriye kalan 360 adet sikke ise I. Anastasius (19), I. Justinus (14), I. Justinianus (102), II. Justinus (97), II. Tiberius (57), Mauricius Tiberius (16), Focas (4), Heraklius (4), II. Constans (2), II. Mikhail (1), Theophilos (1), VI. Leon (2), I. Romanus (3), VII. Konstantinus (1), X. Konstantinus (18), IV. Romanus (2), II. Ioannes (4), I. Manuel Komnenos (3) ve II. Manuel (10) olmak üzere 19 farklı imparator dönemine aittir³³. Erzurum Arkeoloji Müzesinde bulunan Bizans Dönemi sikkelerinde imparatorlar genel olarak diademli, zırhlı, paludamentum, loros ve khlamys giyimli olarak cepheden tasvir edilmiştir. İmparatorların sağ ya da sol ellerinde döneme göre farklılık gösteren haçlı globus, mappa, kartallı asa, süvari betimli kalkan, akakia ve patrik haçı görülmektedir. Sikkeler üzerinde yer alan İsa tasvirleri ise genel olarak, sakallı, taç nimbuslu, tunik ve himation giyimli, sağ eli takdis pozisyonunda yukarı kalkık sol eliyle ise İncil tutmaktadır. Erzurum Müzesinde tanımlanabilir durumdaki bakır sikkelerin, 10’ u follis, 3’ü yarım follis, 2’si decanummiya ve 2’si ise pentanummiadır. Gümüş sikkelerin, 3 tanesi hexagram, 1 tanesi miliaresion, 14 tanesi asper ve 4 tanesi ise billon aspron trachydır. Erzurum Arkeoloji Müzesinde Nicomedia, Kyzikos, Antiokhia ve Thessaloniki darphanelerinin adının geçtiği örnekler mevcut olmasının yanı sıra sikkeler üzerinde ağırlıklı olarak Konstantinopolis darphanesinin varlığı dikkat çekicidir³⁴.

³¹ Karwiese, 2004: 116.

³² Oyarçin-Payveren, 2021: 72.

³³ Oyarçin-Payveren, 2021: 76.

³⁴ Oyarçin-Payveren, 2021: 72.

Elâzığ Harput İç Kalesinde 2014-2017 yılları arasında yapılan kazılarda ele geçen 42 sikkeden 32 adeti Bizans Dönemine aittir. Bunlardan 20 adet sikke anonim follistir³⁵. Erzincan Müzesinde olduğu gibi bu sikkelerde de çoğunluğu 11 adet ile A2 grubu oluşturmaktadır. Ayrıca B grubundan 4, C, D ve E gruplarından birer adet ve son olarak I grubundan 2 adet sikke mevcuttur. Geriye kalan 12 adet sikke ise I. Justinus (1), I. Justinianus (1), Heraklius (1), X. Konstantinus (5), IV. Romanus (1) ve I. Alexius (3) olmak üzere 6 farklı imparator dönemine aittir. Sikkeler üzerinde imparatorlar khlamys giyimli, loroslu ve pendilialı taç giyimli olarak betimlenmişlerdir. İmparatorların sağ ya da sol ellerinde haç, haçlı globus ve labarum görülmektedir. Sikkeler üzerinde yer alan İsa figürü ise, tunik ve himation giyimli, sakallı, haç nimbuslu, cepheden ve sağ elini takdis pozisyonunda kaldırmış, sol eliyle ise İncil tutar vaziyette tasvir edilmiştir. Harput İç Kalesinde ele geçirilen Bizans Dönemi sikkelerin tümü bakır madeninden yapılmış olup altın ve gümüş sikkeye rastlanılmamıştır. Bu bakır sikkelerin birimleri arasında 7 adet follis, 1 adet ise pentanummia bulunmakta olup Konstantinopolis darphanesinde basılmıştır. Ayrıca Nicomedia ve Thessaloniki darphanelerinde de basılan sikkeler mevcuttur³⁶.

I. Justinianus (1), M. Tiberius (1), Theophilos (1) ve X. Konstantinus (1) dönemine ait olmak üzere Refahiye Müzesi'nde Bizans Dönemine ait 4 adet sikke bulunmaktadır³⁷. Erzincan Müzesi'nde yer alan Bizans Dönemi sikkeleri ile kıyaslandığında, imparator ve darp edildikleri yer bakımından benzerlik göstermektedir. Ancak 2018 yılında Refahiye Müzesi ile ilgili yayımlanan çalışmada incelenen bu sikkeler hakkındaki verilerin kısıtlı olması, net bir karşılaştırma yapılmasının önüne geçmiştir.

Giresun Müzesinde müze envanterine kayıtlı Bizans Dönemine ait 100 adet sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerden 49 adeti Erzincan Müzesinde benzeri bulunmayan İznik ve Trabzon İmparatorluklarına aittir. İznik İmparatorluk Dönemine tarihlenen 4 adet sikke III. Ioannes Doukas Vatatzes'e; Trabzon İmparatorluk Dönemine tarihlenen 45 sikke ise I. Ioannes Komnenos (1), I. Manuel Komnenos (25), II. Ioannes Komnenos (9), II. Aleksios Komnenos (2) ve IV. Aleksios Komnenos (8) dönemlerine aittir. Geriye kalan 51 adet sikkenin 11 adeti anonim follis, 40 tanesi ise imparatorluk sikkesidir. Giresun Müzesinde 6 farklı anonim follis grubu görülmektedir. Bunlar arasında kendine en fazla yer bulan grup ise 4 sikke ile G grubudur. Diğer grupların sikke dağılımı; A2 grubu (3), B grubu (1), C grubu (1), D grubu (1) ve I grubu (1) şeklindedir. 40 imparatorluk sikkesi I. Justinus (2), I. Justinianus (4), II. Justinus (4), II. Tiberius Kostantinus (2), Mauricius Tiberius (2), Focas (2), Heraklius (1), II. Konstans (2), X. Konstantinus Dukas (13), IV. Romanos (6), VII. Mikhaıl (1) ve II. Ioannes (1) olmak üzere 12 farklı imparator dönemine aittir³⁸. Bu sikkelerin üzerinde imparatorlar genel olarak başlarında diadem, taç ya da miğfer; üzerlerinde ise zırh, paludamentum, khlamys, konsül giysisi, loros, divetesion ve stemma ile betimlenmiştir. Figürlerin sağ ya da sol

³⁵ Aytaç, 2017: 140-153; Bayram, 2019: 123-124.

³⁶ Bayram, 2019: 84-85.

³⁷ Özdemir, 2018: 107-119.

³⁸ Karaoğlu, 2017: 273-275.

ellerinde taşıdıkları mızrak, mappa, haçlı globus, skepter, labarum, akakia gibi büyük çoğunluğu Hristiyanlık sembolü olan atribuler ön plana çıkmaktadır. Giresun Müzesinde bulunan Bizans Dönemi sikkelerinde inanç merkezli bir başka unsur ise dini tasvirler olup bu bağlamda Konstantinopolis, Viktoria, Meryem ve Aziz Georgios betimlenmiştir. Erzincan Müzesinde bu tiplerden görülmezken; Erzurum Müzesinde muhafaza edilen Bizans Dönemi sikkelerinde Meryem figürü kullanılmıştır. Giresun Müzesinde bulunan sikkeler altın (20), gümüş (46) ve bakır (32) madenlerinden darbedilmişlerdir. Erzincan Müzesi'nden farklı olarak Giresun Müzesinde elektron ve billion (ayarı düşük altın ve gümüş)'dan basılan 2 adet sikke bulunmaktadır. Altın metalinden yapılan sikkelerin birimleri arasında 6 adet solidus, 1 adet semisis, 10 adet histamenon, 3 adet hyperpyron ve 1 adet ise elektron aspron trachy bulunmaktadır. Gümüş metalinin birimleri arasında 1 adet miliaresion, 1 adet billon asper trachy ve 45 adet asper yer alırken bakır madenin de ise 31 adet follis, 1 adet yarım follis tespit edilmiştir³⁹. Giresun Müzesinde bulunan sikkeler 5 farklı darphaneden piyasaya sürülmüştür. Konstantinopolis (42), Antiokhia (5), Magnesia (4), Nicomedia (2) ve Kyzikos (2)⁴⁰.

1970-2006 yılları arasında Malatya Arkeoloji Müzesi envanterinde 895 adet Bizans Sikkesi tespit edilmiştir. Bu sikkelerden toplam 464 tanesi 10 farklı anonim follis gurubuna ait olup, bunlar A1 grubu anonim follis (6), A2 grubu anonim follis (196), B grubu anonim follis (151), C grubu anonim follis (70), D grubu anonim follis (18), F grubu anonim follis (2), G grubu anonim follis (11), H grubu anonim follis (2), I grubu anonim follis (7) ve K grubu anonim follistir (1). Erzincan Müzesinden farklı olarak A1, F, G, H ve K anonim follis grupları dikkat çekmektedir. İncelenen sikkeler arasında en erken tarihli olanı I. Anastasius (491-518), en geç tarihli olanı ise III. Aleksios dönemine aittir. Müzede mevcut bu sikkelerden 65'i altın, 1'i gümüş, 6'sı billion, 820'si bronz ve 3 adeti ise sahtedir. Erzincan Müzesi Bizans Dönemi sikkelerinin birimlerine paralel olarak söz konusu müzede de büyük birimlerin (40 nummi) sayıca fazla olduğu görülmektedir. Bunun haricinde 30 nummi (1), 20 nummi (15) ve 5 nummi (2) birimlerine sahip sikkeler de bulunmaktadır. Malatya Arkeoloji Müzesinde yer alan Bizans Dönemine ait sikkelerin üzerinde darphane isimleri tespit edilen ve tanımlanabilir durumda olanlar Konstantinopolis (169), Antiokhia (44), Nicomedia (33), Thessaloniki (1), Kartaca (1), Kyzikos (9) olmak üzere 6 farklı darphanede basılmıştır.

Mardin Müzesi envanterine kayıtlı 230 adet Bizans Dönemine ait sikke mevcuttur. G, H, I ve K gruplarına ait olmak üzere toplam 4 anonim follis bulunmaktadır. Söz konusu sikkelerin darphaneleri bakımından dağılımına bakıldığında sikkelerin 8 farklı darphanede basıldığı görülmektedir. Çoğunluğu Konstantinopolis olmak üzere Antiokhia, Nicomedia, Kyzikos, Thessaloniki, Alexandria, Kartaca ve Kıbrıs olarak sıralanabilir (Erdoğan 2015: 144-224).

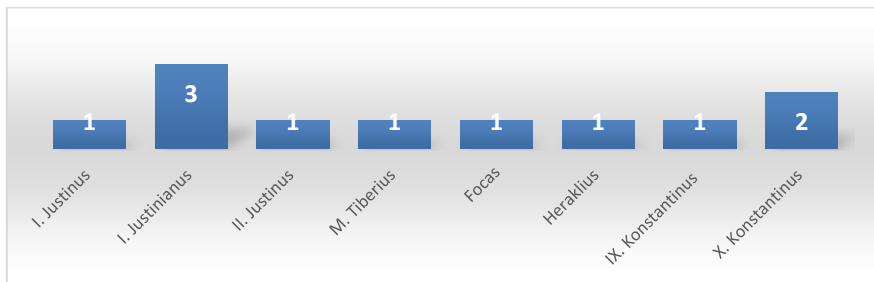
Değerlendirilen Erzurum, Refahiye, Malatya, Mardin ve Giresun Müzeleri ile Harput İç Kale Kazısında ele geçen anonim follis grupları A1, A2, B, C, D,

³⁹ Karaoğlu, 2017: 273-275.

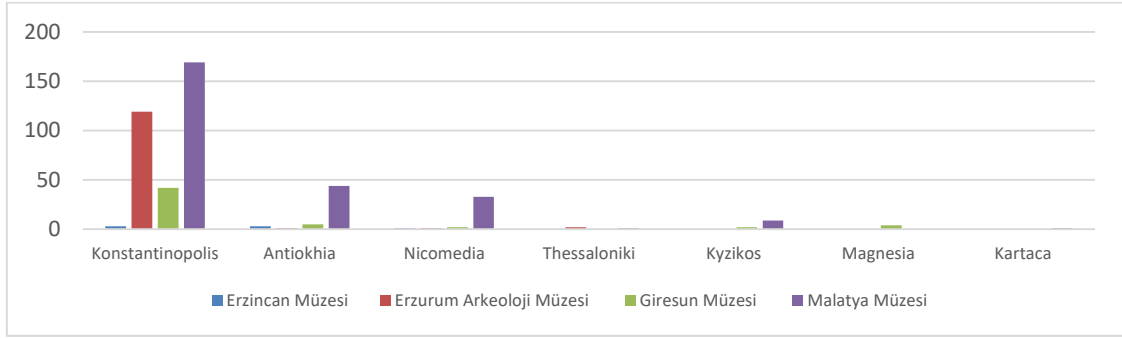
⁴⁰ Karaoğlu, 2017: 273-275.

E, F, G, H, I ve K şeklindedir. Erzincan Müzesinde, karşılaştırılan müzelerle paralel olarak A2 grubu anonim sikkelerin sayıca fazla olduğu görülmektedir. Bunun haricinde konu kapsamında ele alınan 2009-2014 yılları arasında Erzincan Müzesi envanter listesinde mevcut Bizans Dönemi sikkeleri arasında B, C, D ve I, grubu anonim follisler de görülmektedir. İncelenen müzelerde I. Anastasius (491-518), I. Justinus (518-527), I. Justinianus (527-565), II. Justinus (565-578), II. Tiberius (578-582), Mauricius Tiberius (582-602), Focas (602-610), Heraklius (610-641), II. Konstantinus (641-668), II. Mikhail (820-829), Theophilos (829-842), VI. Leon (886-912), I. Romanus (931-944), VII. Konstantinus (913-959), IX. Konstantinus (1042-1055), X. Konstantinus (1059-1067), IV. Romanus (1068-1071), VII. Mikhail (1071-1078), I. Alexius (1081-1118), II. Ioannes (1118-1143), I. Manuel Komnenos (1143-1180) olmak üzere toplam 21 farklı imparatora ait sikke görülürken, Erzincan Müzesinde I. Justinus (518-527), I. Justinianus (527-565), II. Justinus (565-578), Mauricius Tiberius (582-602), Focas (602-610), Heraklius (610-641), IX. Konstantinus (1042-1055) ve X. Konstantinus (1059-1067) olmak üzere 8 farklı imparatora ait sikke bulunmaktadır. Bakır ve gümüş sikkelerin bulunduğu bu müzelerde, ele geçen Bizans Dönemine ait sikkeler, ağırlıklı olarak bakır madeninden üretilmiştir. Giresun, Malatya ve Erzincan Müzelerinde ise incelenen diğer müzelerden farklı olarak altından üretilen sikkeler de yer almaktadır. Söz konusu örnekler arasında göze çarpan bir diğer benzerlik ise darphanelerdir. Konstantinopolis, Bizans Dönemi sikkelerinin en sık ve en uzun faaliyet gösterdiği darphane merkezi olmasından dolayı değerlendirilen müzelerde bulunan Bizans Dönemi sikkelerinin de sayıca en fazla darp edildiği yerdir. Konstantinopolis haricinde Antiokhia, Magnesia, Nicomedia, Alexandria, Kıbrıs, Thessaloniki ve Kyzikos darphanelerine ait sikke örnekleri de bulunmaktadır. Malatya ve Mardin Müzelerinde diğer müzelerden farklı olarak Kartaca, Alexandria ve Kıbrıs darphanelerinde basılan sikkelerin yer aldığı görülmektedir. Erzincan Müzesinden ise Konstantinopolis, Antiokhia, Nicomedia olmak üzere üç farklı darphanede sikkelerin basıldığı tespit edilmiştir.

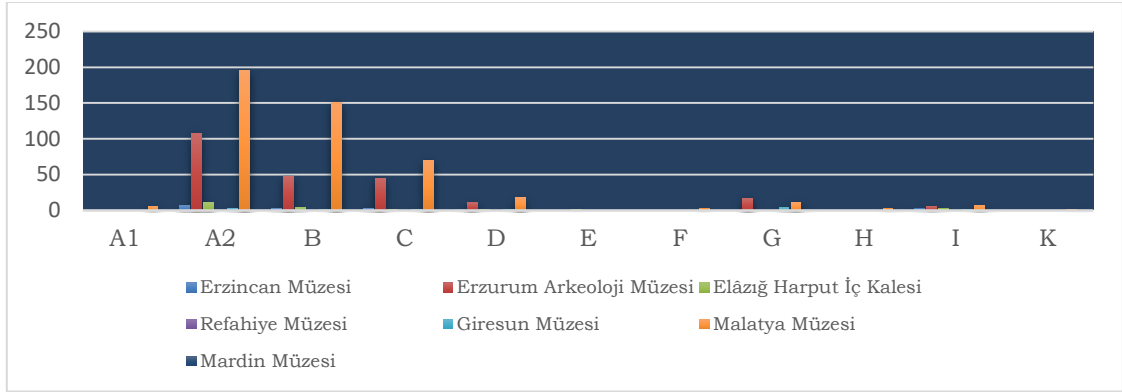
Erzincan Müzesi envanterine 2009-2014 yılları arasında kaydedilmiş olan ve çevre müzelerdeki benzerleriyle birlikte değerlendirilen Bizans Dönemi sikkeleri, Kuzeydoğu Anadolu'da daha önce konuyla ilgili elde edilen verileri destekler niteliktedir. Tanıtımı yapılan örneklerin yanı sıra yapılacak kazı ve sondajlarla çıkarılması muhtemel sikkeler bölgenin özellikle Yukarı Fırat Bölümü'ndeki Bizans Dönemi sikke dolaşımı hakkında daha kesin bilgiler sunacaktır.

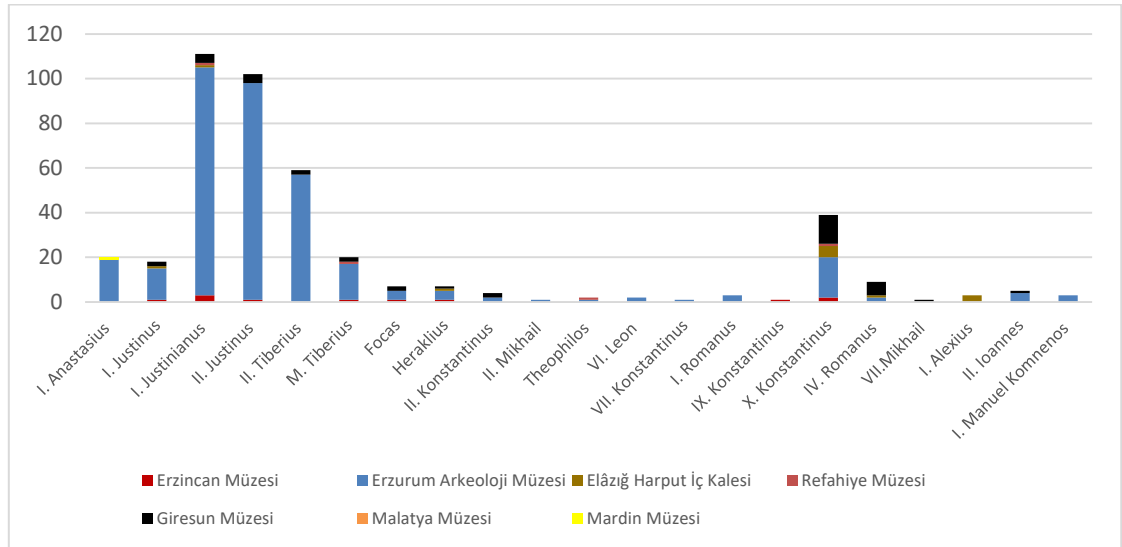
Grafik:1 Erzincan Müzesi Bizans Dönemi Sikkelerinin imparatorlara göre dağılımı.

Grafik:2 Erzincan, Erzurum, Giresun ve Malatya Müzelerinin darphanelere göre dağılımı.

Grafik:3 Erzincan, Erzurum, Refahiye, Giresun, Malatya, Mardin Müzeleri ve Elâzığ Harput İç Kale Kazısında ele geçen anonim follis gruplarının dağılımı.

Grafik:4 Erzincan Müzesi, Erzurum Arkeoloji Müzesi, Malatya Müzesi, Mardin Müzesi, Refahiye Müzesi, Giresun Müzesi ve Elâzığ Harput İç Kalesi Bizans Dönemi Sikkelerinin imparatorlara göre dağılımı.

KATALOG**I. JUSTINUS (518-527)**

Antiokhia

Follis

MS 526-527

Öy.: DNIVSTI NVSPPAVC

I. Justinus'un büstü, sağa, diademli, giyimli ve cepheden tasvir edilmiştir.

Ay.: M, yukarıda haç, sağda ve solda yıldız, aşağıda off. belirsiz.

Ref.: DOC 1, s. 60, no. 14.

1*. AE, 30 mm, 13,8 g, ky. 5, Müz. Env. No.: 2009/11.**I. JUSTINIANUS (527-565)**

Konstantinopolis

Follis

MS 527-538

Öy.: DNIVSTINI ANVSPPAVC

İmparatorun diademli, zırlı ve paludamentumlu büstü, sağa.

Ay.: M, yukarıda, haç, sol boşlukta yıldız, sağ boşlukta uzun haç.

Ref.: DOC 1, s. 81, no. 32.2.

2*. AE, 29 mm, 18.89 g, off. e., ky. 6, Müz. Env. No.: 2011/56.

MS 527-538

Öy.: DNIVSTINI ANVSPPAVC

İmparatorun diademli, zırlı ve paludamentumlu büstü, sağa.

Ay.: M, yukarıda, haç, sol boşlukta yıldız, sağ boşlukta uzun haç, aşağıda off. belirsiz.

Ref.: DOC 1, s.78, no. 28d.1.

3*. AE, 30 mm, 11,69 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2013/76.

Nicomedia

Yarım Follis

MS 538-539

Öy.: DNIVSTINI ANVSPPAVC

İmparator diademli, zırlı ve paludamentumlu büstü sağa. Sağ elinde haçlı globus, solda haç.

Ay.: K, sol tarafında A/N/N/O, sağda tarih: XII, üstte haç, off. belirsiz.

Ref.: DOC 1, s. 120, no. 140.4.

4*. AE, 27 mm, 9,26 g, ky. 7, Müz. Env. No.: 2009/29.**II. JUSTINUS (565-578)**

Konstantinopolis

Follis

MS 569-570

Öy.: DNIVSTI-NVSPPAVC

II. Justinus solda ve eşi Sophia sağda; cepheden, nimbuslu ve arkalıklı tahta oturuyorlar. II. Justinus sağ elinde haçlı globus. Sophia sağ elinde haçlı asa taşır, her ikisinin de başında taçlı nimbus var.

Ay.: M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, sağda tarih: Կ, üstte haç.

Ref.: DOC 1, s. 207, no. 27a.

5*. AE, 30 mm, 14,06 g, off. Λ, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/9.

MAURICIUS TIBERIUS (582-602)

Antiokhia

Follis

MS 588-589

Öy.: []

İmparator yonca biçimli süslü taçlı, cepheden, sağ elinde mappa, sol elinde kartallı asa taşır.

Ay.: M, solunda A/N/N/O, yukarıda haç ve sağ tarafta iktidar yılı 51

Ref.: DOC 1, s. 339, no. 158a.

6*. AE, 31 mm, 2,24 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2013/2.

FOCAS (602-610)

Antiokhia

Follis

MS 603-604

Öy.: DNFOCA NEPEAV

Solda Focas, sağda eşi Leontia. İmparator Focas, haçlı, elinde haçlı globus, Leontia, sağ elinde çapraz haçlı asa taşır. Başları arasında ise haç bulunmaktadır.

Ay.: M, solunda A/N/N/O, sağ tarafta ise tarih: II, yukarıda haç işareti.

Ref.: DOC 2/1, s. 187, no. 84.3.

7*. AE, 26 mm, 10,32 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2011/34.

HERAKLIUS (610- 640)

Konstantinopolis

Follis/ Tip 2-İkinci Basım (Overstrucked)

MS 613-614

Öy.: []

Solda Heraklius sağda Heraclonas Konstantin her ikisi de ayakta. Khlamys ve haçlı taç giyimliler. Sağ ellerinde haçlı globus tutuyorlar ve başları arasında haç var.

Ay.: M, solda A/N/N/O, yukarıda haç, solda tarih: II/II.

Ref.: DOC 2/1, s. 228, no.79b.1; Tekin, 1999, s. 160 no. 126.

8*. AE, 3 mm, 11,9 g, off. Λ, ky. 7, Müz. Env. No.: 2009/32.

IX. KONSTANTINUS (1042-1055)

Konstantinopolis

Histamenon (Çukur)

MS 1042-1055

Öy.: +HXSISREX REFNANTIHM

İsa Pantokrator'un büstü, cepheden, sakallı, haç nimbuslu, nimbusundaki haçın üst kolunun sağında ve solunda hilal motifleri. Tunik ve himation giyimli. Sağ eli takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış, sol eli göğsünde İncil tutuyor. Üç noktalı bordür.

Ay.: +CΩNST[]BASILEUSR

İmparator büstü cepheden, sakallı, loroslu, yakalıklı, haçlı taçlı ve pendilialı, sağ elinde ucu haçlı asa tutuyor, sol elinde haçlı globus. Üçlü bordür.

Ref.: DOC 3/2, s. 739, 2a.1, Tekin 1999, s. 187, no. 271.

9*. AV, 30 mm, 4,36 g, ky. 12, Müz. Env. No.: 2011/32.

X. KONSTANTINUS (1059-1067)

Konstantinopolis

Follis

MS 1059-1067

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa kare souppedion üzerinde ayakta, cepheden, sakallı, haç nimbuslu, haçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himationlu, sağ eli ile pelerinini tutuyor, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta TC XC.

Ay.: Sağda: +KΩNTAK, solda: (CVAKAV[]O)

Solda Eudokia ayakta cephe-den, pendilialı taçlı ve loroslu. Sağda Konstantinus ayakta cepheden, pendilialı taçlı ve loroslu. Aralarında ortasında haç bulunan labarum tutuyorlar. Labarum üç basamaklı kaide üzerinde. Her ikisi de bir ellerini göğsüne götürmüştü.

Ref.: DOC 3/2, s.774, no. 8.1.

10*. AE, 25 mm,4.06 g, ky. 12, Müz. Env.No.: 2009/80.

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa kare souppedion üzerinde ayakta, cepheden, sakallı, haç nimbuslu, haçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himationlu, sağ eli ile pelerinini tutuyor, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta TC XC.

Ay.: Sağda: +KΩNTAK, solda: (CVAKAV[]O)

Solda Eudokia ayakta cepheden, pendilialı taçlı ve loroslu. Sağda Konstantinus ayakta cepheden, pendilialı taçlı ve loroslu. Aralarında ortasında haç bulunan labarum tutuyorlar. Labarum üç basamaklı kaide üzerinde. Her ikisi de bir ellerini göğsüne götürmüştü.

Ref.: DOC 3/2, s.774, no. 8.1.

11*. AE, 26 mm, 6,83 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/10.

A2 Grubu Anonim Follis (976-1030-1035)

Follis

MS 1030-1035

5. varyasyon

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa cepheden, sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerininin kenarından, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta TC XC.

Ay.: +HSCY /XRISTY /BASILEY /BASILE

Yazının etrafı nokta bezemeler ile çember oluşturmuştur.

Ref.: DOC 3/2, s. 652, no. A2. 5.3.

12*. AE, 30 mm,12,7 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2011/55.

8. varyasyon

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa cepheden, sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$.

Ay.: $\text{+H}\overline{\text{S}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{X}\overline{\text{R}}\overline{\text{I}}\text{S}\overline{\text{T}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}\overline{\text{Y}} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}$

Yazının etrafı noktalar ile çember oluşturulmuştur. Altta dört nokta bezeme yer almaktadır.

Ref.: DOC 3/2, s. 653, no. A2.8.

13*. AE, 32 mm, 14.4 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2014/3.

14. varyasyon

Öy.: $\text{+}\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}\overline{\text{A}} \overline{\text{N}}\overline{\text{O}}\overline{\text{V}}\overline{\text{H}}\overline{\text{A}}$

İsa cepheden, sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$.

Ay.: $\text{+H}\overline{\text{S}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{X}\overline{\text{R}}\overline{\text{I}}\text{S}\overline{\text{T}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}\overline{\text{Y}} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}$

Yazının etrafında noktalarla oluşturulmuş bir halka vardır. Yazının alt kısmında ve üst kısmında nokta vardır.

Ref.: DOC 3/2, s. 655, no. A2.14.1

14*. AE, 34 mm, 13,6 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2013/3.

41. varyasyon

Öy.: $\text{+}\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}\overline{\text{A}} \overline{\text{N}}\overline{\text{O}}\overline{\text{V}}\overline{\text{H}}\overline{\text{A}}$

İsa cepheden, sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$.

Ay.: $\text{+H}\overline{\text{S}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{X}\overline{\text{R}}\overline{\text{I}}\text{S}\overline{\text{T}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}\overline{\text{Y}} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}$

Yazının etrafında noktalarla bir halka oluşturulmuştur. Altta ve üstte süsleme vardır.

Ref.: DOC 3/2, s. 668, no. A2. 41.1.

15*. AE, 29 mm, 10,1 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/31.

Öy.: $\text{+}\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}\overline{\text{A}} \overline{\text{N}}\overline{\text{O}}\overline{\text{V}}\overline{\text{H}}\overline{\text{A}}$

İsa cepheden, sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$.

Ay.: $\text{+H}\overline{\text{S}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{X}\overline{\text{R}}\overline{\text{I}}\text{S}\overline{\text{T}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}\overline{\text{Y}} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}$

Yazının etrafında noktalarla bir halka oluşturulmuştur. Altta ve üstte süsleme vardır.

Ref.: DOC 3/2, s. 668, no. A2. 41.1.

16*. AE, 29 mm, 10 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/30.

Öy.: $\text{+}\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}\overline{\text{A}} \overline{\text{N}}\overline{\text{O}}\overline{\text{V}}\overline{\text{H}}\overline{\text{A}}$

İsa cepheden, sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$.

Ay.: $\text{+H}\overline{\text{S}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{X}\overline{\text{R}}\overline{\text{I}}\text{S}\overline{\text{T}}\overline{\text{Y}}\text{S} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}\overline{\text{Y}} / \text{B}\overline{\text{A}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{L}}\overline{\text{E}}$

Yazının etrafı noktalardan oluşan bir halka ile çevrilidir. Altta süsleme vardır.

Ref.: DOC 3/2, s. 668, no. A2. 41.1.

17*. AE, 30 mm, 8,2 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2014/2.

47. varyasyon

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa cepheden, sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından, sol elinde İncil. Sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: +HSHS /XRISTYS /BASILEY /BASILE

Yazının etrafında noktalarla halka oluşturulmuştur. Altta ve üstte nokta süslemeler vardır.

Ref.: DOC 3/2, s. 671, no. A2. 47.1

18*. AE, 34 mm, 10,1 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2013/7.

B Grubu Anonim Follis (1030-1042)

Follis

MS 1035-1042

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa'nın sakallı, taç nimbuslu, taç nimbusun her kolunda kare şekiller olan büstü, cepheden. Tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından tutuyor, sol eli ile İncil tutuyor. Kapakta nokta bezeme, sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: BAS ILE BAS ILE

Üç basamaklı kaide üzerinde haç, haçın kollarının ucunda birer nokta, haçın üst kollarında: IS/XS

Ref.: DOC 3/2, s. 677, no. B. 14.

19*. AE, 32 mm, 9,58 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/19.

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa'nın sakallı, taç nimbuslu, taç nimbusun her kolunda kare şekiller olan büstü, cepheden. Tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından tutuyor, sol eli ile İncil tutuyor. Kapakta nokta bezeme, sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: BAS ILE BAS ILE

Üç basamaklı kaide üzerinde haç, haçın her bir kolunun ucunda birer nokta, haçın üst kollarının sağında ve solunda: IS/XS

Ref.: DOC 3/2, s. 677, no. B. 14.

20*. AE, 30 mm, 13,04 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/8.

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa'nın sakallı, taç nimbuslu, taç nimbusun her kolunda kare şekiller olan büstü, cepheden. Tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış pelerinin kenarından tutuyor, sol eli ile İncil tutuyor. Kapakta nokta bezeme, sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: BAS ILE BAS ILE

Üç basamaklı kaide üzerinde haç, haçın her bir kolunun ucunda birer nokta, haçın üst kollarının sağında ve solunda IS XS.

Ref.: DOC 3/2, s. 676, B.1.

21*. AE, 33 mm, 10 g, ky. 5, Müz. Env. No.: 2009/27.

C Grubu Anonim Follis (1042-1050)

Follis

MS 1042-1050

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa Antiphonetes'in dizlerine kadar betimlenmiş figürü, cepheden, sakallı, taç nimbuslu, tacın her bir kolunda nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış; sol eli ile İncil tutuyor. Kapağın üzerinde bordür içerisinde nokta bezeme, sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: Mücevher taşları ile süslü haç, haçın kollarının ucunda birer nokta ve kolları arasında iki satır halinde; IC/XC / NI/KA

Ref.: DOC 3/2, s. 682, no. C. 13.

22*. AE, 26 mm, 6,25 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/28.

Öy.: İsa Antiphonetes'in dizlerine kadar betimlenmiş figürü, cepheden, sakallı, taç nimbuslu, tacın her bir kolunda nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış; sol eli ile İncil tutuyor. Kapağın üzerinde bordür içerisinde nokta bezeme, sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: Mücevher taşları ile süslü haç, haçın kollarının ucunda birer nokta ve kolları arasında iki satır halinde; IC XC NI KA.

Ref.: DOC 3/2, s. 682, no. C. 13.

23*. AE, 21 mm, 3.57 g, ky. 5, Müz. Env. No.: 2011/46.

Öy.: +CMMA NOVHA

İsa Antiphonetes'in dizlerine kadar betimlenmiş figürü, cepheden, sakallı, taç nimbuslu, tacın her bir kolunda nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış; sol eli ile İncil tutuyor. Kapağın üzerinde bordür içerisinde nokta bezeme, sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: Mücevher taşları ile süslü haç, haçın kollarının ucunda birer nokta ve kolları arasında iki satır halinde IC XC- NI KA.

Ref.: DOC 3/2, s. 682, no. C. 13.

24*. AE, 32 mm, 9,66 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/26.

D Grubu Anonim Follis (1050-1060)

Follis

MS 1050-1060

Öy.: Lejand yok, İsa arkalıklı tahtta oturuyor, cepheden, sakallı, haç nimbuslu, haçın her bir kolunda nokta bezeme, tunik ve himationlu, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı göğsüne doğru kaldırmış, sol eli ile dizindeki kitap tutuyor, kapakta nokta bezeme, sağ ve sol boşlukta IC XC.

Ay.: ISXS- BASILE- BASILE

Yazının üzerinde + işareti.

Ref.: DOC 3/2, s. 685, no. D. 1; Tekin, 1999, s. 182, 250; Ünal, 2012, s. 81-82, 227-233; Demirel-Gökalp, 2017, s. 102, 1092; Evans, 2018, s. 243, 1248.

25*. AE, 30 mm, 10,6 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2014/1.

I Grubu Anonim Follis (1075-1080)

Follis

MS 1075-1080

Öy.: Lejand yok, İsa'nın büstü cepheden, uzun çatallı sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda birer nokta, tunik ve himation giyimli, sağ eli takdis pozisyonunda göğsünde pelerinin kenarından tutuyor, sol elinde kitap tutuyor. Kapakta bezeme, sağ ve sol boşlukta $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$.

Ay.: Lejand yok, Latin haçı, her bir uçta iki ufak nokta arasında büyük bir nokta ve ortada ufak haç, aşağıda haçın alt ucunun her iki yanında birer nokta ve bitkisel bezeme, üstte sağ ve sol boşlukta birer hilal.

Ref.: DOC 3/2, s. 696, no. I. 1; Tekin, 1999, s. 184-185, 262; Ünal, 2012, 84, 272; Demirel-Gökçalp, 2017, 106, 1152.

26*. AE, 23 mm, 3,36 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/33.

Öy.: Lejand yok, İsa'nın büstü cepheden, uzun çatallı sakallı, taç nimbuslu, taçın her bir kolunda birer nokta, tunik ve himation giyimli, sağ eli takdis pozisyonunda göğsünde pelerinin kenarından tutuyor, sol elinde kitap tutuyor. Kapakta bezeme, sağ ve sol boşlukta $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$.

Ay.: Lejand yok, Latin haçı, her bir uçta iki ufak nokta arasında büyük bir nokta ve ortada ufak haç, aşağıda haçın alt ucunun her iki yanında birer nokta ve bitkisel bezeme, üstte sağ ve sol boşlukta birer hilal.

Ref.: DOC 3/2, s. 696, no. I. 1; Tekin, 1999, s. 184-185, 262; Ünal, 2012, 84, 272; Demirel-Gökçalp, 2017, 106, 1152.

27*. AE, 25 mm, 3,85 g, ky. 6, Müz. Env. No.: 2009/7.

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

Kaynakça

- ALBAYRAK, N., 1983. *Folklorumuz ve Erzincan*, Ermat Yayıncılık, Erzincan.
- AYTAÇ, F., 2017. “Harput İç Kale Kazılarında 2014-2015 Sezonunda Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri”, *Social Sciences*, 12/3, ss. 140-153.
- BAYRAM, M., 2019. *2014-2017 Yılları Arasında Harput İç Kale Kazılarında Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- DEMİREL, G. Z., 2007. *Yalvaç ve Isparta Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Bizans Sikkeleri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- DEMİREL, G. Z., 2009. “Malatya Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Bizans Anonim Follisleri”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1, ss. 217–250.
- DEMİREL, G. Z., 2017. *Kütahya Müzesi Bizans Sikkeleri*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- DOC 1 A.R. Bellinger-P. Grierson, 1992. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection Volume One Anastasios I to Maurice 491–602, Volume 1, (Second Impression)*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.
- DOC 2/1 A.R. Bellinger-P. Grierson, 1968. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection Phocas to Theodosius III 602–717, Volume 2-Part 1, (First Impression)*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington D.C.
- DOC 3/1 A.R. Bellinger-P. Grierson, 1973. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection Leo III to Nicephorus III 717-1081, Volume 3-Part 1, (First Impression)*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington D.C.
- DOC 3/2 A.R. Bellinger-P. Grierson, 1973. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection Leo III to Nicephorus III 717-1081, Volume 3-Part 2, (First Impression)*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington D.C.
- EVANS, J. D., 2018. *Coins from the Excavations at Sardis: Their Archaeological and Economic Contexts Coins from the 1973 to 2013 Excavations*, London.
- GRIERSON, P., 1982. *Byzantine Coinage*, Dumbarton Oaks Dumborton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.
- GRIERSON, P., 1999. *Byzantine Coinage*, Dumbarton Oaks Dumborton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.
- HARL, K. W., 2002. *Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması İçin Rehber (Bizans M.S. 498-1282)*, Çev.: Burçak Delikan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul. (Çalışmanın orijinali 2001’de yayımlanmıştır).
- İNBAŞI, M., 2009. “Erzincan Kazâsı (1642 Tarihli Avârız Defterine Göre)”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41, ss. 189-214.

- KARAOĞLU, T., 2017. *Giresun Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Bizans Sikkesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- KARWIESE, S., 2004. *Antik Nüvizmatığe Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- MİROĞLU, İ., 1995. "Erzincan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.11, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, ss. 319-321.
- OSTROGORSKY, G., 2019. *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. (Çalışmanın orijinali 1986'da yayımlanmıştır).
- OYARÇIN, K., -PAYVEREN, M., 2021. "Erzurum Arkeoloji Müzesi Bizans Sikkeleri (2005-2017)", *Tüba-Ked*, 24, ss. 69-92.
- ÖZDEMİR, M., 2018. "Refahiye Yöresinde Bulunan Roma ve Bizans Sikkeleri", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 16/6, ss.107-119.
- ÖZYURT-ÖZCAN, H., 2009. "Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bizans Döneminde Ait Bir Grup Anonim Sikke", X. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Ankara 2009.
- SEVCENKO, N.P., 1991. "Loros", O. D. B (eds. A. M. Talbot- A. Kazdhan) 3 vols. New York- Oxford.
- ŞAHİN, T. E., 2014. *Hayaşa Bölgesi Tarihi*, C. II, Berikan Yayınevi, Ankara.
- TEKİN, O., 1999. *Bizans Sikkeleri*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- TULAY, A. S., 2001. *Genel Nüvizmatik Sözlüğü*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- ÜNAL, C., 2006. "Geç Roma İmparatorluğu'ndan Erken Dönem Bizans İmparatorluğuna Geçiş Sürecinde Basılan Sikke Tasvirlerinde İmparator Kostüm ve Aksesuarları" *OLBA III Dergisi*, ss. 221-234
- ÜNAL, C., 2012. *Manisa Müzesi Bizans Sikkeleri*, Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa.
- YAVİ, E., 1940. *Doğu Anadolu ve Erzincan*, Erzincan Valiliği, Erzincan.